

Kecskemét zöldfelületi rendszere szempontjából releváns egyedi tájértékek katasztere

ERDÉLYI Regina

PhD hallgató – Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet, Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék

1118 Budapest Villányi út 29–43., Magyarország

Városrendezési ügyintéző – Kecskemét Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala, Mérnöki Iroda, Várostervezési Osztály

6000 Kecskemét Kossuth tér 1., e-mail: erdelyiregina11@gmail.com

Kulcsszavak: egyedi tájérték, kataszter, zöldfelületi rendszer, Kecskemét, településképi védelem

Összefoglalás: A 2009–2010-ben megvalósult „Táji értékek kataszterezése az Európai Táj Egyezmény hazai bevezetésének megalapozásához, a tájkarakter értékelés módszertanának kidolgozásához” c. projekt (TájÉrték Kataszter [TÉKA]) program keretén belül Kecskemét esetében is különböző típusú egyedi tájértékek kerültek rögzítésre. Azonban a város részéről Kecskemét egyedi tájérték kataszterének elkészítése eddig nem történt meg, emellett a gyűjtés a települési zöldfelületi rendszer vonatkozásában hiányos. Ezért kutatásom célja a TÉKA projekt keretében elkészített, hiányos adatbázis kiegészítése, a zöldfelületi rendszere szempontjából releváns egyedi tájértékek lajstromozása, valamint értékvédelmük megalapozása és fejlesztése érdekében településképi szerepük meghatározása.

Bevezetés

Kecskemét környéke nagyrészt kultúrtáj, térségének tájképe az elmúlt évszázadok során fokozatosan karakterét, arculatát veszítette az egyoldalúan haszonelvű területhasználatok, valamint a tudatos tájgazdálkodás hiánya miatt, de a városban számos olyan egyedi tájértéknek is tekinthető zöldfelület vagy objektum is található, amely ökológiailag is pozitív emberi táj(kép)alkító tevékenység, eredménye. A város történeti fejlődésével – a sok kedvezőtlen területi változás ellenére – még ma is hangulatos mezővárosi településképet mutat, amely nem csak a településszerkezeti vagy az építészeti értékek megőrzésének, hanem táji környezetének (tagolt emberközelű művelt táj), zöldfelületi adottságainak (egységes városi út- és utcafasítások, fásított gyalogos terek, városkörnyéki közjóléti erdők megléte, zöldfelületekben gazdag főtér) és nem utolsósorban az elmúlt években történt átgondoltabb zöldfelületi fejlesztési tevékenységnek köszönhető.

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (Tvt.) 6. § (3) bekezdése értelmében egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi

tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van. Az egyedi tájértékek típusait és fajtáit, valamint megállapításuk és nyilvántartásba vételük folyamatát az MSZ 20381:2009 sz. Természetvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése c. szabvány határozza meg (Kiss et al. 2011). A természet és a társadalom kölcsönhatásának tükrében a tipizálás keretrendszerének meghatározása az egyes tájelemekre vonatkozólag az ember tájalakító tevékenysége alapján történt.

Az MSZ 20381: 2009 szabvány az egyedi tájértékeket három főtypusba sorolja, melyek a következők: kultúrtörténeti egyedi tájértékek, természeti egyedi tájértékek, tájképi egyedi tájértékek. A TÉKA program keretén belül Kecskemét közigazgatási területén összesen 460 egyedi tájérték került rögzítésre. Az egyedi tájértékek tipizálása szerint Kecskemét külterületén a vízhasználat, vízgazdálkodással kapcsolatos és agrártörténeti egyedi (mint termeléssel kapcsolatos egyedi tájérték – 38%) tájértékek (pl. gémeskút), valamint kultikus, szakrális építmények (pl. kereszt), alkotások, helyszínek (mint településsel kapcsolatos egyedi tájérték – 7%), míg a belterületen a mindennapi élettel kapcsolatos építmények (pl. lakóház), állandó (művészeti) alkotások (Településsel kapcsolatos egyedi tájérték – 33%), valamint a történelmi vagy kulturális eseménnyel, illetve jelentős személlyel kapcsolatos (pl. szobor, emlékmű) egyedi tájértékek (mint egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó egyedi tájérték – 20%) fordulnak elő nagy számban. Ahogy az országos felmérés eredménye alapján látható, a gyűjtés a települési zöldfelületi rendszer vonatkozásában hiányos, ezért célom volt az egyedi tájértékek tipizálása alapján Kecskemét zöldfelületi rendszere szempontjából releváns egyedi tájértékek összegyűjtése. Emellett további célkitűzésként jelent meg ezen tájértékek vonatkozásában a jogszabály általi védelem lehetőségeinek feltárása, valamint a számbavétel előnyeinek meghatározása a települési természet-, táj- és zöldfelület (zöldinfrastruktúra) védelem új, továbbfejlesztett rendszerének kidolgozása érdekében.

Anyag és módszer

Kecskemét zöldfelületi rendszere szempontjából releváns felmérendő tájértékek körének meghatározása a MSZ 20381:2009 sz. szabványban foglalt csoportosítás szerint történt. Mivel a kutatás célja vonatkozásában a jogszabály általi védelem lehetőségeinek feltárása is cél volt, ezért a tájértékek nevesítése, felsorolása és csoportosítása az alapján történt, hogy mely jogszabály alapján javasolható (akár halmozott) védelemre. Ehhez szükséges volt minden olyan helyi és országos rendelet és törvény számbavétele és értelmezése, amely a helyi településképző vagy az országos kulturális örökség védelméről rendelkezik. A felmérendő tájértékek körének meghatározása után a vizsgálati területre (jelen esetben Kecskemét teljes közigazgatási területe) és annak tájjelemeire vonatkozó adatgyűjtés történt szakirodalmi (helytörténeti és tájmonográfiai) és egyéb források, a terepi helyszínelés során szerzett, valamint helyi adatközlőktől személyesen begyűjtött információk alapján. A tájjelemek összegyűjtése főleg a vizsgálati területről készült topográfiai és történeti térképek, valamint ortofotók, település- és a területrendezési tervek tanulmányozásával történt. Az értékminősítésre saját szakmai és Kecskemét Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala Mérnöki Iroda Várostervezési Osztályán végzett munkatapasztalat alapján került sor, a tájképi jelentőség, a táj karakterét vagy településképet meghatározó, befolyásoló jelleg, természetesség, változatosság, hagyományőrző jelleg, történeti jelentőség, mint kritériumok figyelembevételével.

Eredmények

Kecskemét zöldfelületi rendszere szempontjából az egyedi tájértékek altípusait tekintve a zöldfelületi létesítmények, objektumok (pl. park, vadspark, templomkert, fasor), a mindennapi élettel kapcsolatos építmény, állandó (művészeti) alkotások (pl. utcakép, teresedés), a növényegyedek, növénycsoportok, valamint élőhelyek – mint egyedi tájértékek – tekinthetők relevánsnak.

Kecskemét Megyei Jogú Város Fenntartható Városfejlesztési Stratégiájában (2021-2027) megfogalmazott átfogó cél szerint „Kecskemét egy olyan kiegyensúlyozottan fejlődő, klímatudatos és „reziliens” településsé kíván válni, amely intelligens és innovatív megoldásai révén, széleskörű minőségi szolgáltatásokat nyújt szűkebb és tágabb környezetének, továbbá szem előtt tartja a fenntarthatóság követelményét gazdasági, társadalmi és környezeti fejlesztései során.” Ennek elérése érdekében a város alkalmazkodik a sajátos táji és településkörnyezeti adottságokhoz, és klímatudatos beavatkozásokkal, zöld- és kék infrastrukturális fejlesztésekkel felkészül a klímaváltozásból eredő kihívásokra. Az egyedi tájértékek fennmaradásának biztosítása érdekében veszélyeztetettségük szerint kell intézkedési (kezelési) tervet kidolgozni, amelyek nemcsak a reziliens várossá váláshoz szükséges intézkedésekhez igazodnak, de egyes európai uniós stratégiák megvalósítását is szolgálják (pl. zöldinfrastruktúra hálózatainak fejlesztése, a természetes és természetközeli élőhelyek, védett fajok megmaradása, a biológiai sokféleség megőrzéséhez is hozzájáruló hagyományos gazdálkodási formák megválasztása, zöldfelületek klímaadaptív szempontú fejlesztése).

Kecskemét közigazgatási területéhez viszonyított természeti értékeinek aránya napjainkra minimálisra csökkent, és a meglévő védett és nem védett természeti területek is rendkívül sérülékenyek, csekély regenerációs képességgel. Ezért egyes meglévő zöldfelületeket illetően degradációjuk megállítása, illetve e területek természeti állapotának javítása, a klímaváltozás hatásaira történő felkészülés, a különböző városrészi vagy lokális fejlesztési projektek zöldfelületi szempontú hálózatba szervezése, továbbá a városüzemeltetés – ezen belül a zöldfelület-fenntartás – hatékonyabbá és eredményesebbé tétele, valamint elépítésük és szükségszerűen bolygatásuk elkerülése érdekében a terület (akár halmozott) jogszabály általi védelmét indokolja, illetve teszi szükségessé. A felmért egyedi tájértékek így akár többféle jogszabályi alapú védelemre is javasolhatók.

Egy-egy zöldfelületi létesítmény nemcsak növényállománya miatt értékes, hanem attól is, hogy művészeti alkotás, amelynek különlegesen értékes a kompozíciója, ezért Kecskemét megyei településkép védelméről szóló 16/2017. (IX. 21.) önkormányzati rendelet módosításaként helyi településképi területi védelemre a következő településszerkezeti elem, település- vagy tájrészlet, út, utca, tér vagy teresedés, kert vagy park előterjesztendő:

- Közterületi-kertépítészeti kompozíció – teresedés (Kecskeméti Kodály Zoltán Ének-zenei Általános Iskola, Gimnázium, Szakgimnázium és Alapfokú Művészeti Iskola előtt – Dózsa György út 22.)
- „Zöld Ék – Zöld folyosó” (Benne a MaTrT szerinti lehatárolású országos tájképvédelmi terület és a Mária út (Közép-Európa zarándokútja) kecskeméti szakasza és a Kápolnák útja túraútvonal)
- MH 56. Szentgyörgyi Dezső Repülőbázis közvetlen táji környezete (D-i és Ny-i oldalán): A 445-ös útról feltáruló legeltető állattartás által dominált jellegzetes és szigetszerűen megőrzött Kecskeméti erdő-sztepp alapú tájrészlet védelme
- Szent Miklós Plébániatemplom kertje a Kodály Intézet kertjével

- Mária-kápolna környezete (Kápolna-domb kertépítészeti vonatkozásai)
- Kecskeméti Katona József Múzeum környezetében található zöldfelület (Vasútkert)
- Kecskeméti Művésztelep kertje
- Történeti Főtér-együttes zöldfelületi rendszere (Romkertet is beleértve)
- Rudolf-laktanya kertje (Rudolf kert)
- Czollner tér
- Boldogasszony tér
- Katona József tér
- Árpád-kori templomrom és közvetlen természeti környezete

Kecskemét M.J. Város területén két helyi természetvédelmi oltalom alatt álló fa található, a Kadafalvai, Beretvás közti kocsányos tölgy, valamint a Műkerti kocsányos tölgy. Emellett város területén még számos védelemre érdemes fa található. A védelem oka lehet a fa faja, fajtája, kora, mérete, történeti jelentősége, élőhelyi szerepe, esztétikai, tájképi, oktatási, lelki, rekreációs, spirituális, zöldfelületi, klímavédelmi jelentősége, ökoszisztéma szolgáltatása vagy több ok összessége. Dendrológiai értéként és Kecskemét megyei településkép védelméről szóló 16/2017. (IX. 21.) önkormányzati rendelet módosításaként helyi településképi egyedi értéként az értékes növényegyed megőrzése vagy egy egységben kezelt megőrzése céljából védelemre előterjesztendő saját terepi felmérés alapján összesen 35 db fa- és cserjeegyed, valamint fasor.

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény alapján történeti kertként védelem alá helyezhető a művészeti értékkel bíró, önállóan vagy más műemléki értékhez kapcsolódóan, illetve a történeti településszerkezet részeként megjelenő bármely kertépítészeti alkotás, zöldfelület vagy park. Ilyen zöldfelületre példa a jelenleg helyi természetvédelmi oltalom alatt álló Neumann János Egyetem (volt Kertészeti Egyetem Főiskolai Karának) botanikus kertje. Az arborétumok jegyzékéről szóló 19/2011 (III. 16.) VM rendelet szerint a botanikus kert hivatalosan nyilvántartott arborétum, amely nemcsak a kertbe telepített, tájra jellemző, őshonos, vadon élő és nem őshonos, dísnövény fajok megőrzése céljából, de a hagyományos alföldi tájra jellemző élőhelyeket és fajaik bemutatását célzó sajátos kertépítészeti kompozíciója miatt is további védelemre érdemes.

Következtetések

Az önkormányzat által elkészítendő értékvédelmi, településképi és településrendezési alapkódok (Településképi Arculati Kézikönyv, Településfejlesztési Terv, településrendezési eszközök) megalapozó és alátámasztó munkarészei eddig a zöldfelületi létesítmény jellegű egyedi tájértékeket érintőlegesen vizsgálták csak, így azok kiemelt figyelmet, védettséget nem élveznek, az ágazati önkormányzati rendeletek (településképi rendelet, helyi építési szabályzat) nem tartalmazzak koherens, az egyedi tájértékeket figyelembe vevő szabályozást. A zöldfelületi rendszer szempontjából releváns egyedi tájértékek számbavételének előnyei következőkben mutatkozhat meg:

- az önkormányzati rendeleteket megalapozó munkarészekbe és a rendeletekbe beépülhetnek a nyilvántartás, a védelem, illetve a tájértékek környezetének alakítására vonatkozó szabályozás részletszabályai, a védettség szintjeinek és a védendő értékek meghatározásával,

- a felmért egyedi tájértékeket rögzíteni kell az önkormányzati rendelettel elfogadott szabályozási tervlapon és helyi építési szabályzatban, valamint integrálásuk a településrendezési tervekbe plusz hatósági jogkört biztosíthat
- az önkormányzat az egyes egyedi tájértékek fejlesztésére, fenntartására kiemelt figyelmet fordíthat,
- a köztudatba beépülnek a város egyedi tájértékei,
- jó példák születhetnek az épített környezet rendezése és kedvezőbb településkép kialakítása érdekében,
- jó gyakorlatok alakulhatnak ki a későbbi generációk számára az emberi tevékenységgel a jövőben létesítendő zöldfelületi elemek tervezése során,
- társadalmi jelentőségének vonatkozásában, a felmért tájértékekre olyan intézkedések kerülnek meghatározásra, melyek a városi életter javításának és kondicionálásának, valamint a város észlelt képének szépítését szolgálják.

Irodalom

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (Tvt.)

Kiss G., Tóth Sz., Sikabonyi M., Farkas R. (2011): Mindennapi Emlékeink megőrzéséért – Útmutató az egyedi tájértékek kataszterezéséhez Vidékfejlesztési Minisztérium Környezet- és Természetvédelmi Helyettes Államtitkársága, Budapest

MSZ 20381:1999 Természetvédelem – Egyedi tájértékek kataszterezése

Kecskemét megyei településkép védelméről szóló 16/2017. (IX. 21.) önkormányzati rendelet

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény

Kecskemét Megyei Jogú Város Fenntartható Városfejlesztési Stratégiája (2021–2027), Kecskeméti Városfejlesztő Kft., MKB Consulting Zrt.

Inventory of individual landscape values relevant to the green space system of Kecskemét

R. ERDÉLYI

PhD student – Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Inst. of Landscape Architecture, Urban Planning and Garden Art, Department for Landscape Planning and Regional Development
1118 Budapest, Villányi út 29–43, Hungary

Town planning administrator – Municipality of the City of Kecskemét, Engineering Office, Department of Urban Planning

6000 Kecskemét, Kossuth tér 1., Hungary e-mail: erdelyiregina11@gmail.com

Keywords: unique landscape value, cadastre, green space system, Kecskemét, settlement landscape, protection

Within the framework of the project "Landscape Values Mapping for the Establishment of the European Landscape Convention and the Development of the Landscape Character Assessment Methodology", which was implemented in 2009–2010, a large number of different types of unique landscape values were recorded in Kecskemét. However, the city of Kecskemét has not yet prepared a unique landscape value inventory, and the municipal green space system's data collection is incomplete. Therefore, my research aims to complete the incomplete database prepared within the TÉKA project's framework, to register the individual landscape values relevant to the green space system, and to determine their role in the settlement landscape to establish and develop their value protection.

